

Ioan MILICĂ

GENEZA CULTURII ROMÂNE MODERNE O INTERPRETARE

Specialiștii străini cu studii de romanică sunt păsări rare în mediul științific actual, iar contribuțiile acestora se dovedesc relevante pentru că a) au calitatea de semnal, întrucât atrag atenția asupra unui spațiu cultural mai puțin cartografiat cu instrumentele istoriei culturale (spațiul sud est european) și b) au calitatea de simptom imagologic, reflectând în ce lumină este interpretată identitatea românească din unghiul culturii savante.

Conul de umbră în care se situează, pe plan extern, istoria, limba și cultura românilor ține atât de factori obiectivi, cât și subiectivi. Dintre aceștia, importantă îmi pare a fi strategia, încă firavă, de consolidare a studiilor românești din străinătate. Se remarcă, de asemenea, absența unui program notabil de traducere în limbi de circulație internațională a operelor importante din patrimoniul cultural românesc, iar acest deserviciu are, pe termen lung, consecințe nedorite. În ciuda unor astfel de neajunsuri, legate mai degrabă de slăbiciunile politicilor oficiale, românii nu au trăit și nu trăiesc în izolare culturală. De a lungul vremii, izvoarele de influență au curs nu numai dinspre Orient, ci și dinspre Occident, iar hibridizarea ideologică a caracterizat, în epoci diverse, cultura timpului. Deși în culturi diferite se manifestă cu rate de asimilare deosebite, competiția dintre modele înlesnește schimbul de ideologii și de resurse de culturalizare pe care un popor și le apropiază la un moment dat al devenirii sale istorice.

Cartea lui Alex Drace Francis, *Geneza culturii române moderne. Instituțiile scrisului și dezvoltarea identității naționale 1700 1900* (Polîrom, 2016), este o cercetare cu profil interdisciplinar care își propune să reconstituie procesul complex de evoluție a canoanelor culturale din spațiul românesc, în tranziția de la epoca veche la cea modernă. În prezent, autorul este profesor de istorie culturală (sud est) europeană la Universitatea din Amsterdam, iar volumul tradus în limba română de Marius Adrian Hazaparu este, la origine, o teză de doctorat elaborată, la începutul anilor 2000, sub îndrumarea istoricului Dennis Deletant.

Alegerea temei de cercetare a fost motivată de „lipsa lucrărilor serioase în limba engleză care să trateze dezvoltarea literaturii și culturii române din punctul de vedere al noilor teorii sociologice și istorice” (p. 9). Metodologia valorificată în realizarea lucrării a

presupus fructificarea unor cunoștințe de istorie, sociologie, antropologie și filologie, pentru a menționa doar domeniile cu o bună reprezentare bibliografică. Aparent eclectică, tehnica de lucru este, de fapt, adaptată realităților socio culturale explorate: producția românească de carte, învățământul, presa, viața politică și literatura vremii, scrierile călătorilor străini.

Cartea este organizată în trei părți. În prima secțiune, autorul are ca reper cronologic perioada dintre 1700 și 1829, iar rostul acestei părți este de a individualiza axele asupra cărora autorul va insista: tipăriturile, educația și ideologemele pe care se sprijină discursul intelectual al vremii. Peste această fundație, autorul plasează, în părțile următoare, respectiv epoca de până la Revoluția de la 1848 și epoca de până la 1900, cadrele istoriei culturale românești din secolul al XIX lea, plasate în context european. Astfel, cititorul are prilejul de a urmări, de la un stadiu istoric la altul, prefacerile care determină continuități și discontinuități în viața culturală a românilor. Această abordare de tip generativ, prin care produsele vieții culturale (tipăriturile, educația publică și privată, gazetele și revistele ș.a.) sunt corelate cu structurile de adâncime ale unor constructe ideologice (românitate, popor, națiune, patrie, literatură, europenitate, modernizare), se dovedește adecvată mai cu seamă în explicarea „paradoxurilor” (de fapt, a contrastelor firești) din istoria culturală românească a secolelor al XVIII lea și al XIX lea. Grație acestei tehnici de lucru, perspectiva diacronică este completată cu date de geografie culturală pe care autorul le angajează în argumentare atunci când prezintă impactul unor sfere de influență, cu informație sociologică extrasă din sursele considerate credibile și, nu în ultimul rând, cu „stilurile” de discurs intelectual prevalente într-un anumită epocă.

Concluzia de fond decurge din analiza obiectivă a datelor avute la dispoziție de autor: „structura identității culturale românești nu este specific românească, ci e construită în jurul relației neîntrerupte cu o diversitate de modele prescriptive localizate în altă parte”.

Unele din constatările pe care se întemeiază concluzia dovedesc o remarcabilă acuitate interpretativă. Din rațiuni tipografice, ne vom opri doar asupra unora dintre remarcile referitoare la educație. Merită, de pildă, reținută constatarea că educația a jucat, în secolul al XIX lea, rol de instrument ideologic orientat atât spre luminarea

poporului, cât și spre modernizarea instituțională în sensul creării unei societăți raționale, însă aceste idealuri de sorginte iluministă aveau să fie înveșmântate în haina structurală a autorității religioase, iar acest „mariaj straniu între principii științifice și forme religioase avea să constituie baza socială și intelectuală pentru evoluțiile românești ulterioare” (p. 171). Nu avem decât să ne gândim la misiunea dublă, de apostolat social și de transmitător de cunoștințe științifice, pe care educatorii, învățătorii și profesorii și o asumă, în chip implicit și explicit, până astăzi, pentru a valida justetea unei astfel de observații. O altă constatare pune în lumină practica, născută tot în secolul al XIX lea, de a căuta succesul politic prin intermediul capitalului simbolic dobândit prin intermediul presei culturale. Relevantă pentru autor este polemica Maiorescu Gherea, simptomatică pentru analiza raporturilor dintre aparență și esență pe scena vieții publice românești. Dacă *Junimea* a pus în circulație „o revistă literară care promova autonomia esteticului”, dar care „era condusă de bărbați ocupând poziții importante de putere politică”, gruparea de la *Contemporanul* „ai cărei patroni erau condamnați la marginalitate politică, insista asupra funcției socio politice a literaturii” (p. 190). E cumva inutil să adăugăm că practica de a face politică în numele (sau sub pretextul) unor idealuri culturale e astăzi revigorată, mediul universitar fiind, după 1990, cea mai stabilă pepinieră de politicieni. Mai mult decât atât, fenomenul a căpătat excrescențe nefirești dacă ne gândim că tot felul de politicieni fără blazon au încercat să se legitimeze în spațiul public drept „profesori universitari”, iar unii au mers atât de departe încât și au fabricat un traiect academic notabil doar ca fals intelectual. Să fie aceasta o dovadă că, încă din epoca constituirii, sistemul universitar e tarat de superficialitate, elitism și formalism, așa cum se întrebă Alex Drace Francis? Mai sigur este că, în perioada 1848 1890, „educația era în permanență evocată ca fiind instrumentul prin care națiunea română se putea desăvârși, în practică, ea a funcționat ca un mecanism și un mijloc pentru inculcarea unor modele străine” (p. 170). Cât de departe ne simțim astăzi față de o astfel de considerație? În colțul nostru de lume vechiul și noul au împletituri complicate și noduri greu de desfăcut.